

REPORTAGE **PHOBIARAMA**

In 'Phobiarama' laat theatermaker Dries Verhoeven bezoekers op een karretje door een spookhuis rijden. De kermisattractie verwijst naar de sfeer van dreiging en angst waarin de wereld verkeert. „Ik ben in je onderbuik aan het poeren.”

Door onze redacteur **Ron Rijghard**

Griezelen in het spookhuis van Dries Verhoeven

Het moet raar lopen wil *Phobiarama* van theatermaker Dries Verhoeven niet de festivalhit van het Holland Festival worden. Wat daarbij helpt is dat de voorstelling alle kenmerken van een kermisattractie heeft. *Phobiarama* lijkt verdwaald op het statige festival voor elite, hoge en internationale kunst, dat een imago van ondoordringbaarheid heeft. *Phobiarama* is een spookhuis, waar je in een soort botsautootje op een rail doorheen gereden wordt. En dan plaatst Verhoeven zijn attractie ook nog eens op het Amsterdamse Mercatorplein, diep in een volkswijk, ver van de culturele instituties.

Het spookhuis is goed voor machtig vertier en talloze griezelmomenten, blijkt bij een bezoek aan Athene, waar de voorstelling begin mei in première ging. In die warme stad lijkt de grote zwarte doos (circa 25 bij 15 meter) van buitenaf op een ruimte waar je de moord stikt. Maar binnen is het, zoals een spookhuis betaamt, kil als in een grafkelder. Bezoekers wordt zelfs aangeraden een truitje aan te doen.

Tien wagentjes voor twee personen rijden er in het spookhuis. Het wagentje rijdt vanzelf, eerst lang in het pikkedonker, tot er tv-schermen beginnen te flikkeren. Nieuwslezers, terroristen en politici dompelen je onder in onheilspellende teksten. En dan begint het spoken, waar vanwege het verrassingseffect zo min mogelijk over gezegd moet worden. Wie zijn reserves laat varen en meegaat in het spel, krijgt vanzelf koude rillingen.

Dries Verhoeven (41) is een kunstenaar die ver blijft van theaterstoelen waarop bezoekers kijken naar acteurs op een podium. Bij hem liggen bezoekers op bedden of zitten ze in een kring in een oude boot met elk een recorder om die het doet lijken of hij zelf praat. Zijn voorstellingen vereisen deelname van de bezoeker, die des te intenser wordt gespeeld en geconfronteerd met wat Verhoeven te zeggen heeft.

In *Phobiarama* draait het niet om het shockeffect van het spookhuis, vertelt hij in een Atheens restaurant. Dat, zoals bij mijn bezoek gebeurde, mensen halverwege de rit uit hun karretje springen en wegrennen, is niet de bedoeling.

Want u wilt mensen niet bang maken?

„Nee. Ik wil een alerte samenleving oproepen. Terroristen en sommige politici creëren een theater van de angst. Dat heeft gevolgen: voor ons persoonlijk en voor de manier waarop we de maatschappij vormgeven.

Wat is dat theater van de angst?

„Het is een situatie waarin we niet geconfronteerd worden met concreet gevaar, maar met mogelijk gevaar. Het onvoorstelbare wordt plausibel gemaakt. Een mens heeft twee angstreceptoren, de amygdalae, die prikkels verwerken. Die hebben we om in leven te blijven. Maar ze reageren ook op waarschuwingen voor dreiging. We leven in een wereld waar onze mogelijke ondergang ons dagelijks wordt voorgespiegeld, vaak op spectaculaire wijze. Dat noem ik het theater van de angst.”

Zijn waarschuwingen niet een noodzakelijk deel van voorkoming van gevaar?

„Zeker. Maar de mate waarin is uit verhouding. Onze angstreceptoren dienden

‘Op Schiphol werden de acteurs vastgehouden en gevraagd: wat gaan jullie dan precies doen in Griekenland?’

ooit om te voorkomen dat de tijger ons zou opeten. Maar nu hangt er op elke boom in het bos een bord dat waarschuwt voor de tijger - die we nooit zien. Onze angstreceptoren raken overprikkeld.”

Kunnen mensen niet omgaan met die signalen?

„Dat is niet eenvoudig voor onze hersenen. Een gevoel van de alerte, vaakzame samenleving is dat de argwaan toeneemt. We lopen minder ontspannen op straat. Als ik militairen op Schiphol zie, dan word ik eerder bang dan gerustgesteld. Israël is een land dat zich extreem beveiligd. Maar ik ben er altijd op mijn hoede.”

In 'Phobiarama' moet de toeschouwer op zijn hoede zijn?

„Misschien merk je dat je onderbuik reageert en niet je gezond verstand. Dan kun je je misschien een voorstelling ma-

ken van die mevrouw in Limburg die PVV stemt of van degene die Donald Trump het grootste gevaar ooit vindt.

„Ik wil het hebben over de analogie tussen de haatimam, degene die ons waarschuwt voor de haatimam en degene die ons waarschuwt voor degene die ons waarschuwt. Degene die ons waarschuwt voor Geert Wilders gebruikt vaak precies dezelfde strategie als Geert Wilders en Wilders gebruikt een vergelijkbare strategie als IS, door te anticiperen op basale emoties als trots en angst. Dan ontstaat de vraag: kan de waarschuwing het kwaad mogelijk maken?”

Hoe zou dat moeten werken?

„De documentaireserie *Making a murderer* laat zien hoe dat werkt: de verdachte voegt zich naar de verdenking. Als jongens in de Schilderswijk dagelijks etnisch geprofileerd worden, dan kunnen ze zich ernaar gaan gedragen. Niet door die profilering te ontkennen, maar mogelijk door hem te bevestigen. En zo kunnen rechtse politici die verdacht worden van fascisme juist radicaliseren.

„Als we elkaar steeds vertellen dat een man gevaarlijk is, dan kan het zijn dat die man niet gaat verzachten, maar dat hij denkt: 'Fuck you!' Als we het met zijn allen hebben over de kans dat er op Utrecht Centraal iets zou kunnen gebeuren, kan het zijn dat een jongen in Utrecht Overvecht dat idee overneemt en zijn gun pakt.”

De opbouw van 'Phobiarama' gaat van rationele naar irrationele angsten.

„Eerst laat ik je voelen hoe lekker het is om te huiveren, op een abstracte, bijna entertainende manier. Voordat je gaat nadenken over de 24-uursbeveiligingsmaatschappij waarin we functioneren. Als ik daarmee zou beginnen, ligt de metafoer te helder voor je voeten en dan ga je mogelijk in het defensief.

„Ik ben natuurlijk ook als een dolle aan het manipuleren. Mijn strategie verschilt niet van populist en extremisten, want ook ik zit in je onderbuik te poeren.”

Viel daarom de keuze op een spookhuis?

„Ik heb op de kermis wel eens in zo'n staaf gezeten die rondjes draait en dan net de grond niet raakt. Het gevoel, dat het mogelijk kan gebeuren en net niet gebeurt, is opwindend. Dat is voor je angstreceptoren misschien wel hetzelfde als

Scène uit *Phobiarama* van Dries Verhoeven
FOTO WILLEM POPELIER

HOLLAND

FESTIVAL

een vrachtwagen op mensen zien inrijden. Dan denk je ook: 'Ik was het niet. Godzijdank'.

„Bij een aanslag weet je na drie seconden wat er aan de hand is, maar toch blijf je kijken, omdat het zo grotesk is wat er gebeurt. Moslimterroristen zijn succesvol in het spectaculair en pervers vormgeven van die doodsangst. Hun doel is het aanjagen van onze huiver.”

Denkt u dat veel mensen bang zijn?

„Ze zijn op hun hoede. Onderzoek toont aan dat we ons onveeliger voelen dan tien jaar geleden. Terwijl de veiligheid is toegenomen. Onze kans om te sterven is nooit zo laag geweest als nu. Na de aanslag op een homoclub in Orlando liep ik anders rond in homoclubs. Ik was net iets terughoudender tegen de Arabische jongens die daar lopen. Dat was niet mijn gezond verstand, dat stuurt mijn onderbuik. Dat doel heeft IS dan bereikt.”

De acteurs in 'Phobiarama' hebben een diverse achtergrond. Hoe heb je hen gekozen?

„Ik heb mijn eigen onderbuikgevoel gevolgd en vermeend gevaarlijke mannen geselecteerd. Veel van hen worden regelmatig onderworpen aan etnisch profileren. Sommigen voegen zich bewust naar dat beeld. Bijvoorbeeld de mannen die groot zijn in de vechtsport in Nederland en die er dus baat bij hebben dat ze als gevaarlijk worden gezien.

„Op Schiphol werden de acteurs vastgehouden en gevraagd: wat gaan jullie doen in Griekenland? Dat heb ik nog nooit meegemaakt: dat douaniers naar me toe kwamen en vroegen naar het doel van mijn reis. Voor hen is dat gesneden koek.”

Hun profiel is onderdeel van de manipulatie in de voorstelling?

„Absoluut. Als een van deze mannen achter je staat als je 's nachts geld pint, reageer je anders dan wanneer ik achter je sta.”

Wat zegt dat over ons?

Dat we onszelf proberen te helpen. Dat we proberen te blijven leven. Dat we anticiperen op mogelijk gevaar. Dat is begrijpelijk.”

Het is toch ook onredelijk?

„Het is hartstikke onredelijk.”

Het is misschien zelfs fout?

„Het is voor die mannen niet goed. Maar we zijn dieren. Ik wil dat de bezoeker zich afvraagt: kan ik onbevooroordeeld kijken? *Guilty Landscapes*, mijn vorige installatie, ging over vermeend slachtofferschap, *Phobiarama* over vermeend daderschap.”

Past het Holland Festival bij Dries Verhoeven?

„Ik vind het geweldig dat dit werk op het Mercatorplein staat, voor de Dirk van den Broek. De Marokkaanse jongen die daar loopt, denkt misschien wel: wat voor zwarte doos staat daar nou eigenlijk? Voor een tientje kan hij in een karretje gaan zitten en maakt hij iets mee dat ook raakt aan zijn manier van leven.

„Ik zie mezelf niet snel in de Stopera staan, want ik ben juist op zoek naar het functioneren van kunst buiten het kunstreservaat. Ik hoop werk te maken dat verder gaat dan de bewondering door een groep kunstkenneren.

„Zo'n festival moet ruimte bieden aan een radicale, actuele kijk op de wereld waarin we nu leven. Dat het Holland Festival tegen mij zegt: maak iets en zet het op een plek waar mensen het niet verwachten, vind ik geweldig. Het is ook een kostbare installatie: het Holland Festival maakt dat mogelijk.”

Waarom het Mercatorplein?

„Het was een voorstel van festivaldirecteur Ruth Mackensie, en het sluit aan bij mijn pogingen om ook werk te maken voor mensen die minder vaak naar het theater gaan.

„En ik woon er zelf. Ik merk dat uitspraken op tv direct invloed hebben op de wijk. Toen laatst een Turkse minister niet mocht speecheen in Rotterdam ontstonden er grote protesten op het Mercatorplein van de Turkse gemeenschap. Dat maakte mij er bewust van dat de mensen in de wijk ook een burgemeester horen praten over 'onze waarden' en dan gaan twijfelen over het woord 'ons'. Dus ik denk dat de politieke betekenis van het werk hier groter is.”

Komen uw Turkse burens kijken?

„Ik ga ze zeker uitnodigen.”

Dries Verhoeven: 'Phobiarama' 12 t/m 20 juni, Mercatorplein, Amsterdam. Zes keer per dag. Informatie: phobiarama.com